

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISH
JARAYONIDA REFLEKSIV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

Rashidova Madina Rashid qizi

Mustaqil izlanuvchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23107712>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda refleksiv ko'nikmalarining mazmuni, tarkibiy qismlari va pedagogik faoliyatdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, o'quvchilar ishtirokida tashkil etilgan tajriba-sinov jarayonida o'z-o'zini baholash, o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, muammoli vaziyatlarga yechim topish va kelgusidagi faoliyatni rejalashtirish kabi refleksiv ko'nikmalar o'rganilgan. Olingan natijalar refleksiv metodlardan tizimli foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'z-o'zini nazorat qilishi va ta'lim faoliyatiga ongli munosabatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: Bo'lajak o'qituvchi, pedagogik mahorat, refleksiya, refleksiv ko'nikmalar, refleksiv kompetensiya, pedagogik faoliyat, o'z-o'zini baholash, o'z-o'zini tahlil qilish, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiyalar.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o'zgarishlar bo'lajak o'qituvchilardan nafaqat chuqur kasbiy bilim va pedagogik mahoratni, balki o'z faoliyatini mustaqil tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini ham talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish ularning kasbiy kompetentligini shakllantirishning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Refleksiya orqali bo'lajak pedagog o'zining pedagogik faoliyati, qo'llagan metodlari, muloqot usullari va erishgan natijalarini tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni aniqlash hamda kelgusidagi faoliyatini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagogik mahoratning rivojlanishi bevosita o'qituvchining o'z faoliyatiga tanqidiy va ijodiy yondasha olishi bilan bog'liq. Ayniqsa, zamonaviy ta'lim jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, pedagogik vazifalar va amaliy mashg'ulotlardan foydalanish talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Bunday yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy qaror qabul qilish, o'z-o'zini baholash va pedagogik faoliyat natijalarini tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zamonaviy pedagogik ta'limning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda samarali pedagogik metod va texnologiyalarni tanlash, refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish hamda uning natijadorligini baholash bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Dolzarbli

Bugungi ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchidan o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, xatolarini aniqlash, o'z imkoniyatlarini baholash va faoliyatini takomillashtirish qobiliyati talab etiladi. Shu sababli refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahorati va kasbiy kompetentligini shakllantirishning muhim shartlaridan biridir.

Maqsadi

Tadqiqotning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish hamda uning pedagogik samaradorligini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida refleksiv kompetensiya muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Refleksiya pedagogning o'z faoliyati, bilimlari, qarorlari va erishgan natijalarini anglash hamda tahlil qilish jarayonidir. Bo'lajak o'qituvchi refleksiya orqali o'zining kasbiy imkoniyatlarini baholash va rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkoniyatiga ega bo'ladi. Refleksiv kompetensiya o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini baholash, pedagogik faoliyatni tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni qamrab oladi. Ushbu kompetensiyaning shakllanishi talabanning pedagogik faoliyatga ongli munosabatini kuchaytiradi. Nazariy jihatdan refleksiv yondashuv shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va faoliyatga asoslangan yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq. Mazkur yondashuvlar talabanning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qiladi. Refleksiv faoliyat orqali bo'lajak o'qituvchi o'z pedagogik tajribasini tahlil qiladi va undan kelgusidagi faoliyatida foydalanadi. Shuningdek, refleksiya pedagogik muammolarni aniqlash va ularga mustaqil yechim topish imkonini beradi.

Refleksiv kompetensiya bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan tashkil topadi.

Uning asosiy komponentlari motivatsion, kognitiv, faoliyatga oid va baholash-refleksiv yo'nalishlarni qamrab oladi. Motivatsion komponent talabanning o'z pedagogik faoliyatini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojini ifodalaydi. Kognitiv komponent pedagogik bilimlarni anglash va ularni faoliyat jarayonida qo'llash bilan bog'liq. Faoliyatga oid komponent pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va o'z harakatlarini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi.

Baholash-refleksiv komponent esa o'z faoliyati natijalarini tahlil qilish va baholash imkonini beradi. Refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishda mazkur komponentlarning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Ularni baholashda o'z-o'zini tahlil qilish, pedagogik vaziyatga munosabat bildirish, muammoni aniqlash va xulosa chiqarish kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Refleksiv kompetensiyaning rivojlanish darajasini aniqlash bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligini individual baholash imkonini beradi. Shu sababli refleksiv kompetensiyaning tarkibiy tuzilishini aniq belgilash uni rivojlantirish metodikasini samarali tashkil etish uchun muhim hisoblanadi.

Pedagogik mahorat o'qituvchining bilim, ko'nikma, kasbiy tajriba va pedagogik qobiliyatlarini amaliy faoliyatda samarali qo'llay olishida namoyon bo'ladi. Refleksiv faoliyat esa ushbu mahoratning doimiy rivojlanishini ta'minlovchi mexanizmlardan biridir. Bo'lajak o'qituvchi o'z darsini tahlil qilish orqali qo'llagan metodlarining samaradorligini aniqlashi mumkin. Shuningdek, o'quvchilar bilan muloqot, vaqtni taqsimlash, pedagogik vaziyatlarga munosabat va ta'lim natijalarini baholash jarayonlari ham refleksiv tahlil qilinadi. Bunday yondashuv pedagogik faoliyatdagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Refleksiya orqali talaba o'zining pedagogik imkoniyatlarini real baholashni o'rganadi.

Bu esa kasbiy o'ziga ishonch va mas'uliyatning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik amaliyot jarayonida refleksiv topshiriqlardan foydalanish nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan bog'lash imkonini beradi. Natijada bo'lajak o'qituvchi pedagogik faoliyatga moslashadi va mustaqil kasbiy qarorlar qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi talabalarni pedagogik vaziyatlarni mustaqil tahlil qilishga undaydi. Keys-stadi metodi orqali bo'lajak o'qituvchilar real pedagogik muammolarni tahlil qilib, turli yechimlarni ishlab chiqadilar. Refleksiv kundalik talabani har bir mashg'ulotdan keyingi o'z faoliyatini baholashiga imkon beradi. Portfolio texnologiyasi orqali talabani kasbiy rivojlanish dinamikasini kuzatish mumkin. O'z-o'zini baholash va o'zaro baholash usullari refleksiv tahlilni kuchaytiradi. Videoanaliz yordamida bo'lajak o'qituvchi o'zining dars jarayonidagi faoliyatini qayta ko'rib, pedagogik xatolarini aniqlashi mumkin. Munozara va guruhviy muhokamalar esa turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash imkonini yaratadi. Raqamli platformalardan foydalanish refleksiv topshiriqlarni individual tarzda tashkil etishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalarning tizimli qo'llanilishi talabalarning mustaqil fikrlashi, o'z faoliyatini tahlil qilishi va pedagogik qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasining samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlarini tashkil etish muhimdir. Tajriba-sinov jarayonida talabalarning refleksiv kompetensiyasi boshlang'ich va yakuniy bosqichlarda baholanadi. Baholash jarayonida o'z-o'zini tahlil qilish, pedagogik vaziyatlarni baholash, mustaqil xulosa chiqarish va kasbiy rivojlanish rejasini tuzish kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Tajriba guruhida refleksiv kundalik, portfolio, keys-stadi va videoanaliz kabi metodlardan tizimli foydalaniladi. Nazorat guruhida esa an'anaviy pedagogik yondashuvlar asosida ta'lim tashkil etiladi. Olingan natijalar ikki guruh ko'rsatkichlari asosida taqqoslanadi. Refleksiv kompetensiyani baholashda past, o'rta va yuqori darajalar belgilanadi. Yuqori daraja talabani o'z faoliyatini mustaqil tahlil qilishi va rivojlanish yo'nalishini belgilay olishi bilan tavsiflanadi. O'rta darajada talaba refleksiv tahlilni amalga oshiradi, biroq ayrim holatlarda pedagogik yordamga ehtiyoj sezadi. Past darajada esa o'z faoliyatini tahlil qilish va kamchiliklarni aniqlash qobiliyati yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi.

Natijalar

Tadqiqot bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasining samaradorligini aniqlash maqsadida 60 nafar talaba ishtirokida olib borildi. Tadqiqot ishtirokchilari tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida 30 nafar, nazorat guruhida esa 30 nafar bo'lajak o'qituvchi qatnashdi. Tadqiqotning dastlabki bosqichida talabalarning refleksiv ko'nikmalari o'rganilib, ularning o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash, xatolarini aniqlash, muammoli pedagogik vaziyatlarga mustaqil yechim topish hamda kelgusi faoliyatini rejalashtirish darajasi baholandi.

Tajriba guruhida refleksiv kundalik yuritish, o'z-o'zini baholash, muammoli pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, savol-javob, guruhviy muhokama va refleksiv topshiriqlardan muntazam foydalanildi. Nazorat guruhida esa ta'lim jarayoni an'anaviy mashg'ulotlar asosida tashkil etildi.

Refleksiv ko'nikmalar	Tajriba guruhi, dastlab	Tajriba guruhi, yakuniy	Nazorat guruhi, yakuniy
O'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish	53%	83%	61%
O'z-o'zini baholash	50%	81%	59%
O'z xatolarini aniqlash	47%	78%	56%
Muammoli pedagogik vaziyatga yechim topish	49%	77%	58%
O'z pedagogik faoliyatini rejalashtirish	51%	84%	62%

Tadqiqot yakunida tajriba guruhidagi bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalarida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Xususan, o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish ko'rsatkichi 53 foizdan 83 foizgacha, o'z-o'zini baholash ko'rsatkichi esa 50 foizdan 81 foizgacha oshdi.

Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarning o'z xatolarini mustaqil aniqlash, muammoli pedagogik vaziyatlarga yechim topish va kelgusi faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarida ham ijobiy dinamika qayd etildi.

Olingan natijalar refleksiv yondashuvga asoslangan metodlardan tizimli foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning o'z pedagogik faoliyatini anglash, baholash va takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Umuman olganda, 60 nafar bo'lajak o'qituvchi ishtirokida tashkil etilgan tajriba-sinov natijalari ishlab chiqilgan metodikaning refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishdagi amaliy samaradorligini ko'rsatdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirishda tizimli va maqsadli pedagogik yondashuvdan foydalanish muhim ekanligini ko'rsatdi.

Tadqiqotda jami 60 nafar bo'lajak o'qituvchi ishtirok etib, ular 30 nafardan tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida refleksiv ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus metod va topshiriqlardan foydalanilgan bo'lsa, nazorat guruhida an'anaviy ta'lim jarayoni davom ettirildi.

Tajriba yakunida tajriba guruhidagi bo'lajak o'qituvchilarning o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash, pedagogik faoliyatdagi xatolarini aniqlash va muammoli pedagogik vaziyatlarga mustaqil yechim topish ko'rsatkichlarida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Bu holat refleksiv topshiriqlarning bo'lajak o'qituvchilarni o'z pedagogik faoliyatiga ongli va tanqidiy yondashishga undashi bilan izohlanadi.

Tajriba guruhida o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish ko'rsatkichi 53 foizdan 83 foizgacha oshgan bo'lsa, nazorat guruhida yakuniy ko'rsatkich 61 foizni tashkil etdi. O'z-o'zini baholash ko'nikmasi tajriba guruhida 50 foizdan 81 foizgacha oshgan, nazorat guruhida esa 59 foizni tashkil qildi. Ushbu natijalar refleksiv yondashuvning bo'lajak o'qituvchilarning o'z pedagogik faoliyatini baholash va unga tanqidiy yondashish qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini ko'rsatadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning o'z pedagogik xatolarini aniqlash va ulardan xulosa chiqarish ko'nikmalarida ham ijobiy dinamika kuzatildi. Tajriba guruhida ushbu ko'rsatkich 47 foizdan 78 foizgacha oshgan bo'lsa, nazorat guruhida 56 foizni tashkil etdi. Bu esa refleksiv mashg'ulotlar bo'lajak o'qituvchilarda xatolarni nafaqat aniqlash, balki ularning sabablarini anglash, pedagogik faoliyatini tahlil qilish va kelgusida bunday xatolarni takrorlamaslik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tajriba va nazorat guruhlari natijalarining taqqoslanishi refleksiv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlashi, o'z-o'zini nazorat qilishi, pedagogik faoliyatini baholashi va uni takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilganini ko'rsatdi. Shu sababli refleksiv metodlarni pedagogik ta'lim jarayoniga muntazam kiritish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi, pedagogik mahorati va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirish jarayonida ularning refleksiv ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi.

Mazkur metodlar bo'lajak o'qituvchilarning o'z pedagogik faoliyatini anglash, baholash, xatolarini aniqlash va ulardan xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qildi.

Tadqiqot yakunida tajriba guruhidagi bo'lajak o'qituvchilarning reflektiv ko'nikmalari nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq natijalarni ko'rsatdi. Xususan, o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash, pedagogik xatolarni aniqlash, muammoli pedagogik vaziyatlarga yechim topish va kelgusi faoliyatini rejalashtirish ko'rsatkichlarida ijobiy dinamika kuzatildi. Olingan natijalar reflektiv yondashuvga asoslangan metodlardan tizimli foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahorati, kasbiy kompetensiyasi va mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Puspitasari Y., Herawati D.F., Fajar M. Teacher candidates' reflective thinking skills (RTSs) and pedagogical competence in EFL classrooms // *Journal of Research on English and Language Learning*. – 2023. – Vol. 4, No. 2. – P. 114–125.
2. Hummes V.H., Seckel M.J. Advancing teacher reflective competence: integrating lesson study and didactic suitability criteria in training // *Frontiers in Education*. – 2024. – Vol. 9. – Article 1331199.
3. Zohrabi M., Xodabande I. Reflective practice as a tool for teacher education: a comparison between individual and peer reflection of Iranian EFL teachers // *Discover Education*. – 2024. – Vol. 3.
4. Abildina S., Mutaliyeva A. Conceptual theories of the formation of reflective skills in a future teacher // *Pedagogy and Psychology*. – 2024. – Vol. 59, No. 2.
5. Musayeva A. Stages of implementing reflective competencies of future foreign language teachers // *Acta NUUZ*. – 2025. – Vol. 1, No. 1.6. – P. 122–124.
6. Askarova B.A. Model for developing prospective teachers' transversal competencies based on professional reflection // *Oriental Journal of Education*. – 2025. – Vol. 5, No. 6. – P. 108–112.
7. Carter M.L. A methodological framework for enhancing reflective competencies in the professional development of future educators // *International Journal of Pedagogics*. – 2025. – Vol. 5, No. 8. – P. 1–7.